

(6)

N I J M E G E N
V E R D E Ê L D
I N
W I J K E N , S T R A A T E N , S T E E G E N ,
E N
Streeken boven en beneden de Stad,
M E T
U B B E R G E N , B E E K E N D E H O L L E D O O R N ,
V O O R Z O O V E R R E B E T R E F T H E T G E E N
A L D A A R G E V O N D E N I S V A N
R O M E I N S C H E N O O R S P R O N G
E N O U D E R D O M .

T E N I J M E G E N ,

Bij A. VAN GOOR en Zoon, *Stads- en*
Quartiers- Drackers, 1805.

IN N I M E G E N
V E R D E E L D

IN
W Y K E N , S T R A T T E N , S T R E E T E N

Met
S t r e e k e n b o r e n e n b e n e c h e n d e S t a d

U P E R D I E N , B E R E I K T D E H O L L E D O O R T

of door voor verneemt het
en de daer gevonden is van
samenkomstige oorspronk
en overbodig en overbodig
deke en dat het is ter lange van
omtrek van de stad en de
niet de stad en de stad en de
de menigvuldige
brocken van
schilderde kalk
wijzen niet alleen
woond geweest
ven van potten

A
I N N I M E G E N

H. A. VAN G O O D e n L o o n , S t a d e n
G r a v e n h a g e , 1 8 0 2

N I J

Wyken, Stra

De omtrek v

of nieuwe Stad

dan de streek

Hunenberg, en t

ver, overblijft

dekt zijn. Des

omtrent twee d

mige plaatsen, v

de menigvuldige

brocken van zu

schilderde kalk

wijzen niet alle

woond geweest

ven van potten

(1) Zoo dra de
het schildere
vochtigd is d

N I J M E G E N

I N

Wyken, Straaten, Steegen, enz.

De omtrek van *Noviomagum*, *Nieuw-Megen* of *nieuwe Stad*, is van mindere uitgestrektheid dan de streek, daar ten noordoosten langs den Hunenberg, en ten westen langs den Waal-oever, overblijffels van aloude gebouwen ontdekt zijn. Deze strekt zich uit ter lengte van omtrent twee duizend, en ter breedte, op sommige plaatsen, van vijf honderd schreden: En de menigvuldige duiffteen, vloeren, gooten, brokken van zuilen, muuren, pannen, (1) beschilderde kalk, grendels, sleutels, sloten, bewijzen niet alleen, dat dezelve voormaals is bewoond geweest: maar de duizende aloude scherpen van potten, van kruikjens, van kommen,

A

van

(1) Zoo dra de kalk wordt nat gemaakt, vertoont zich het schilderwerk voor eenige oogenblikken; onvochtigd is de kleur dof.

4 NIJMEGEN IN WIJKEN,

van schaaLEN, (2) van kannekens, van onder een gesmolten lood, glas, koper, zilver, goud, ijzer, **BENEDEN** de Stad aan den Waalkant bij laag water zijnde gevonden, (3) leveren onwederlegge-

(2) Van roode Samische, Lemnische, of andere fijne aarde, meestendeels gebeeld, of getekend met de naamen der Pottbakkers. Zie deze naamen bij **SMETIUS in Antiquit. Neomag. pag. 164.** Bij welke ik nog voeg **AGRI OFF — AVSTRI OFF. — BISSVMI — DRAVCVS F. — MAIANVS — OF. CRISP. — OFF. NO — QVINTILIANI M. — SABINIANVS F — VRB. F.**

(3) Dat *Claudius Civilis*, Veldheer der Batavieren, door de Romeinen bij Vetera geslagen, als hij met zijn leger vlugten moest, de *Stad der Batavieren* tegen de Romeinen niet durfde te verdedigen, en mitsdien, na al wat hij mede neenten kon, daar uit te hebben gchaald, die Stad aan de vlam opofferde, en met de zijnen de wijk nam naa het *Eiland der Batavieren*, het welk aan de overzijde der rivier de Waal ligt, meldt de groote geschiedschrijver der Romeinen **TACITUS Hist. lib. V. cap. 19.** Zie *Commentatiuncula in hunc Taciti locum*, in 1785 door wijlen **G. C. IN DE BETOUW** uitgegeeven, en de *Inleiding tot de Historie van Gelderland* van den Heere **W. A. VAN SPAEN III D. bl. 42, 45, 48. IV. D. bl. 7.** daar

gelijke bewijzen op, dat de woningen aldaar door de vlammen zijn (4) verwoest.

Binnen de tegenwoordige Stad schijnt de noordoostelijke Wijk de eerst bewoonde te zijn

A 2

ge-

7. daar ten duidelijksten wordt aangetoond, dat *Nijmegen* niet alleen het *Oppidum Batavorum*, maar ook *Batavodurum* geweest zij.

- (4) Behalven de veele blijken van verbranding en verwoesting der woningen is van tijd tot tijd ontdekt eene verbaazende menigte van allerhande huisraad, ringen, naalden, kledergespen, haarspelden, reukbusjens, sleutels, lepels, schrijfpriemen, maaten, gewigten, gefheden edelgesteente, steenen met opschriften, koperen en andere afgodsbeelden, *amuletten* onder de gedaante der teeldeelen; *nummi consulares*, *ferrati*, en oudste Romeinsche koperen penningen. Zie *Iets betreffende de Oudheden op de Winsteling en aan den Roomschen voet gevonden bl. 5 en volgende*, vergeleken met *SMETIUS in Opp. Batav. cap. IV.*

De verzamelingen van deze, ook kunstige en kostbare, Oudheden zijn door verkoppingen, schenkingen en verruilingen in vreemde handen, en voor het grootst gedeelte buiten 's lands geraakt. Niet te min kan 't geen door de Heeren *Smetius*, vader en zoon, gedurende den tijd van ruim tachtig jaaren, binnen de Stad en derzelver omtrek is bij een ver-

ga-

geweest, 't geen de oudheden, hier overvloediglijk ontdekt, ten klaarsten aanduiden.

In deze Wijk zijn gelegen

I. het *Valkhof*, of de *Hofberg*, nu de grondvlakte van den gesloopten Keiserlijken Burg, geschikt tot eene wandelplaats:

II. de *Lindenberg*, in eene opdracht van eene grondrent aan St. Michiels Broederschap van den jaare 1397 geheeten *die straeyt bij den bergh van den Sloet*:

III. de *Langebaan*, in eene gelijke opdracht aan de Broederschappen van 1406 geheeten *die weg gaende bij den bergh des Sloets onser Stats*: in eene van 1415 *straete af ter 't Slot*; in eene van 1476, *de straete*
in

gaderd, bezichtigd worden in het Palts-Beijersche Kabinet van Oudheden. Doch daar zodanige overblijffels aan eene Stad of streek, daar ze gevonden zijn, niet behooren te worden ontnomen, is mij verkieslijker voorgekomen het door mij t'saam vergaarde, ook zulke stukken, welke bewijzen in den brand te zijn geweest, ter bespiegeling voor kundige oudheidminnaars aan deze Stad te doen verblijven.

STRAAT
in der
des Sloets
IV. de Rezen
opdragt
Sloet, daer
en van U
V. de Voer
1439
daer me
VI. de noot
van de
plaza,
VII. de oost
opdragt
VIII. de Gey
1422 g
IX. de Pla
X. de Arm
collen
XI. de Sij
torum p
(5) Dit gedeelte
nen de m
(6) Gedeelte
(7) De put ald

STRAATEN, STEEGEN enz. 7

in der (5) nije Stat gaende bij de muuren
des Sloets :

IV. de Rozemarijns- of Vildersgasch, in eene
opdragt van 1411, die gasse after 't
Slot, daer die heerlieden van Gelreant
en van Ubbergen gescheijden worden :

V. de Voerweg, (6) in eene opdragt van
1439, de straete buten onser Stats poerte
daer men geet to Ubbergen :

VI. de noordzijde der Burgstraat, in stukken
van de veertiende eeuw genoemd Arcis
platea, en Borchstreete (7) :

VII. de oostzijde der Grootte straat, in eene
opdragt van 1424, Groetstraet :

VIII. de Gapersgasch, in eene opdragt van
1422 geheeten Sunte Michielsgasse :

IX. de Platenmakersstraat :

X. de Arminiaansche plaats ; in de Proto-
collen ook geheeten de Gasthuis plaats :

XI. de Snijderstraat ; in oude stukken Sar-
torum platea :

XII. de

(5) Dit gedeelte is bij den uitleg der Stad in 1467 bin-
nen de muuren getrokken.

(6) Gedeeltelijk bestraat in 1643.

(7) De put aldaar is tot eene pomp gemaakt in 1562.

- XII. de *Stockumstraat* :
 XIII. het *Hoogstraatje* :
 XIV. de *Muchterstraat* ; zoo genoemd in Stadsrekeningen en Protocollen ; eigenlijk *Munterstraat* , in oude papieren *platea monetaria* : (8)
 XV. de *Klokkenberg* :
 XVI. de *Nottegasch* , eigenlijk *Otto's gasch* ; in eene opdracht van 1424 geheeten *Joan Ottensfoens gasse* , en in eene van 1460 *Ottesgasse* .
 XVII. de *Ridderstraat* :
 XVIII. *St. Anthonis-Kerkhof* :
 XIX. het *Duivengaschje* :
 XX. de *Strickstraat* , in oude stukken *die Strijkstraete* :
 XXI. de *buurt achter St. Anthonis kerkhof* :
 XXII. de *Vleeshouwerstraat* ; in oude Stadsrekeningen *Flijshouwerstreete* :

XXII. de
 (8) Van Muntvormen, en koperen stukken, op welken munttempels met het borstbeeld van *Septimius Severus* , en van *Postumus* , waren beproefd ; ook welke met beitels waren gerond, en bekwaam gemaakt om gemunt te worden, binnen Nijmegen gevonden, zie TESCHENMACHER *Annal Cliviae Part. I. fol. 34.* en SMETIUS *Chron. van Nijmegen bl. 39.*

STRAAT
 XXIII. de *Steen*
 XXIV. het *Sle*
 en de *L*
Vleeshou
 ne opdra
 Cuijba
 Onder de op
 binnen deze W
 I. de *Bur*
 CARL
 ter herit
 Paleis
 de *Fra*
 de *Dain*
 feren,
 Graven
 tijds be
 vermaa
 raaffich
 verwo
 onmee
 (9) Het gen
 alleen in d

XXIII. de *Steenstraat*, in eene opdracht van 1379

Steenstraeijte:

XXIV. het *Sleutelgaschje*, het *Haanengaschje*,
en de *Lieve Vrouwe trap* tussehen de
Vleeshouwerstraat en *Steenstraat*. In ee-
ne opdracht van 1347 wordt gemeld de
Caijbantsgase an die Steenstraeijte.

Onder de openbaare gebouwen en gestichten
binnen deze Wijk zijn geweest

I. de *Burg*, in den jaare 777 door Keiser
CAREL den Grooten in zijnen alouden luis-
ter hersteld, en tot een gemeen Rijks-
Paleis gesticht, door hem en de volgen-
de Frankische Koningen en Keiseren,
de Duitsehe Roomsche Koningen en Kei-
seren, en, na de verpanding, door de
Graven en Hertogen van Gelre, veel-
tijds betrokken geweest; het oudst en
vermaardst gebouw van het geheel Ba-
taaffch Gemeenebest, uit een geest van
verwoesting en van winzucht, om de
onmeetelijke hoeveelheid van (9) duif-

B steen

(9) Het getal van de verkochte tonnen duifsteen, zelfs
alleen in de laatst verlopende honderd jaaren voor de

floo.

steen tot geld te maaken, in 1796, 1797, en 1798 met deszelfs zwaare ringmuuren, torens en grondslagen verwoest en omgewroed:

II. het *Huis van Holland*, in rekeningen van Rentmeesters der Domeinen van 1369 en 1396 geheeten (10) *dat hujs Hollant up ter Borgh*, te gelijk met den Rijks-Burg gefloopt en uitgeroeid:
Er is alnog

III. een *Halfrond* van eene op de wijze der Heidensche Tempels gebouwde *Rotunda*, met brokken van zuilen, voetstukken, kroonlijsten, gewijde vaten enz., bij en over elkanderen liggende tusfchen gras en wilde ftruiken:

IV. een Tempeltje, van binnen met twee omgangen van acht zuilen; in ftrukken van de veertiende eeuw geheeten *Sunter*

flooping, na te gaan, zoude een ongelooflijken ftafel voor oogen fstellen, zegt de Heer G. VAN HASSELT *Bijdragen voor den Burg bl. 33.*

(10) Aldaar *bl. 69.*

ter *Claas Capel up ten berch*: (11) zijn de deze beide in den jaare 799 door Paus LEO den III op verzoek van CA-REL den Grooten tot godsdienstig gebruik voor de Christenen gewijd.

Voorts zijn in deze Wijk gelegen

V. het *Heiligen-Geest-Huis*, in het jaar 1358 veranderd in *Sunte Antonis-Capel* en kerkhof, (12) afgebroken in 1592:

VI. het *Begijnen- of Zusteren-Huis*, bij St. Anthonis (13) in de vijftiende eeuw gesticht:

VII. de *Burgpoort*, thans eene *Binnen-poort*:

VIII. de *Hoender-poort*; in oude *Stadsreke-*

B 2 nin-

(11) Zie *Lotgevallen van den Burg* bl. 73 *Bijvoegsel over de Capellen* bl. 3; *Kerken en Godsdienstige Geschichten* bl. 10.

(12) *Kerken en Godsdienstige Geschichten* bl. 13. Het Uurwerk met de slagklok van het Torenje is op de Burgpoort geplaatst; Het Kerkhof met lindeboomen geplant in 1655, op nieuw in 1776; en de bleeken, ten wederzeggens toe, aan de bewooners der nabuurige huizen tot het aanleggen van tuinen, in 1660 afgestaan.

(13) *Kerken en Godsdienstige Geschichten* bl. 75.

ningen *Honreport*, *Hoinderpoirt*. eigenlijk (14) *Hunenpoort*:

IX. de *Veerpoort*, in stukken van de veertiende eeuw *Vehrpoirt*:

X. het *Bezienders poortje*, oudtijds *ons lieve Vrouwe-poortje*, en *ons Vrouwen-poort*:

XI. de *Kraanpoort*, ook *Craenpoort*, en *groote Waterpoirt*:

XII. de *Lappen-Toren*, oudtijds *Lappenthorne*; ook *Melaten-Toren*:

XIII. de *Straatmakers-Toren*, in oude Stadsrekeningen *dat Rondeell aen de Vehrpoirt*.

Meerdere oudheden, dan in andere Wijken, zijn in deze Wijk, op onderscheidene tijden, van onder den grond opgedolven. In den aanvang der zeventiende eeuw zijn gevonden buiten de *Veerpoort* Romeinsche penningen van koper: In de nabijheid aldaar eene koperen (15) lamp met een muntstuk van *Nerva*: bij het herbouwen van een huis aan de *Groote straat*, daar een roode

(14) *Annales Noviomagi* pag. 46.

(15) SMETII *Oppid. Batav. cap. iv. pag. 29.*

STRAAT
de leeuw
bij den H
penne e
legioen
ook op S
den Onst
in tinnen
bij den
den Bu
bij den
de Burg
penninge
sche ke
bliffels;
bij het
Stads R
In 1639
van Keit
van Aare
Noviom
steen m

(1) Zie de afteek
Batav. cap. v
vomag. pag. 2

de Ieuw in den gevel is geplaatst, toen
 bij den Heer *Reinier Bouwens* bewoond,
 pannen en vloertegels van het tiende
 legioen L. X. G. en L. X. G. P. F.,
 ook op St. Anthonis aan het huis van
 den Ontfanger *Arnold Jordan Rampers*;
 in ruinen aan de huizen toen bewoond
 bij den Raadsheer *Johan Kelfken*, bij
 den Burgemeester *Arnold Kelfken*, en
 bij den Secretaris *Willem Kelfken*, in
 de Burgstraat en Ridderstraat, kopere
 penningen van onderscheidene Romein-
 sche Keiseren, benevens andere over-
 blijffels; insgelijks in de Munterstraat
 bij het graven aan een huis van den
 Stads Rentmeester *Jacobus Romborgh*.
 In 1639 eene koperen plaat van den tijd
 van Keiser *Gallienus*, melding makende
 van *Aurelius VICTORINUS* en (16)
Noviomagi VRBIS; ook een Gelofte-
 steen met het opschrift *DEAE MI-*
NER-

(16) Zie de aftekening van dezelve bij *SMETIUS Oppid. Batav. cap. v. pag. 55 cap. xv. pag. 135. Annal. No- viomag. pag. 207.*

- NERVE (17) In 1640 een langwerpige koperen stuk met het opschrift (18) IMP. CAES. L. AVREL. VERUS AVG. In 1676 een kroonlijst of hoofdedekzel van eene zuil met het opschrift (19) PROS. EL. IT. OS VI. Kopere hoofdjens (20) van *Batavieren* of *Sicambers*; en nog onlangs in de Nottegasch bij het verleggen van de straat een kopere penning van *Nero*, zijnde van de tweede grootte, met het omschrift op de voorzijde NERO CLAVD. CAESAR AVG. GER. P. M. TR. P. IMP. P. P. op de keerzijde VICTORIA AVGVSTI. Maar bijzonderlijk is uit den rijkens voorraad van het ontdekte aan den Burg op te maaken, dat Romeinen in een groot aantal zich hier opgehouden hebben.
- (17) SMETH *Antiq. Neomag. pag. 65. Chron. bl. 186.*
 (18) *Antiq. Neomag. pag. 18. Chron. van Nijmegen bl. 187.*
 (19) *Antiq. Neomag. pag. 101. Chron. van Nijmegen bl. 186. Annal. Noviom. pag. 208.*
 (20) Deze zijn geweest omgebogene einden van kopere potten. SMETH *Antiq. Neomag. pag. 70.*

In desze
 Gedenkte
 (22) van
 Domicia A
 vere penn
 van Claudi
 in een pot
 van een
 Stads-B
 den inga
 ringmu
 dom ges
 Nicolaa

(11) *Epistol. de Mo*
 3. *Uitlegging*
 Lotgevallen v
 de gevand
 (22) *Epist. de Mo*
 Uitlegging van
 Annal. Nov.
 (23) *Uitlegging van*
 Annal. Nov.
 (24) SMETH in
 ENGELBERT
 336. *Uitleg*
 bl. 99. *Lotg*
Noviom. pag

In deszelfs omtrek zijn opgedolven de Gedenksteen van (21) *Julius Pudens*, (22) van *Sext Secundus Felix*, van (23) *Domitia Albina*. In 1622 ontdekte men zilvere penningen of *denarien* van *Tiberius*, van *Claudius*, van *Nero* en andere Keiseren in een potjen of kanneken, by het graven van een regenbak aan het huis van den Stads-Bode *Willem Arnolds*, kort bij den ingang van de poort (24) na bij den ringmuur, welke gedeeltelijk in eigendom geraakten aan den Burgemeester *Nicolaas Verbalt*: Een zwartachtig aarden

- (21) *Epistol. de Monument. Sepulcral. Milit. Romanor pag. 3. Uitlegging van Opschriften op Gedenksteen en bl. 1. Lotgevallen van den Burgt bl. 6. Iets betreffende de gevondene Oudheden op de Winseling bl. 32.*
- (22) *Epist. de Monum. Sepulcral. Milit. Roman. pag. 20. Uitlegging van Opschriften op Gedenksteen en bl. 75. Annal. Nov. pag. 220.*
- (23) *Uitlegging van Opschriften op Gedenksteen en bl. 39. Annal. Noviomag. pag. 228.*
- (24) *SMETIUS in Oppid. Batav. cap. iv. pag. 36. E. M. ENGELBERTS Aloude staat der Nederlanden iv. D. bl. 336. Uitlegging van de Opschriften op Gedenksteen en bl. 99. Lotgevallen van den Burgt bl. 5. Annal. Noviom. pag. 199.*

den kruikjen met het omschrift (25) DA BIBERE, aldaar uirgegraven, is bij den Burggraaf *Jacob van Randwijck* bezeten geweest: Een gelijkfoortig met VIVAS, is onder mij berustende; In 1786 wierden opgedolven kopere penningen van *Augustus*, van *Tiberius*, van *Nero*, van *Vespasianus*, (26) en bij het sloopen een Grafsteen van (27) *L. Cornelius Licinius*, Krijgshoofd der twintigste Legioen; van *Fortunatus*, veele stukken van Gelofte-steen en een brok van een mijlpaal: (28) zilvere penningen *Gentis Marciae, Plautiae, Rosciae*: kopere van *Augustus, Tiberius, Nero, Vespasianus, Domitianus, Trajanus, Hadri-*

(25) H. CANNEGIETER *ad Monument Dodenwerd. pag. 243.*

(26) E. M. ENGELBERTS *Aloude Staat iv. D. bl. 325.*

(27) *Lotgevallen van den Burgt bl. 6. Iets betreffende de gevondene Oudheden op de Winsfeling. bl. 32.*

(28) Gemetzeld in den muur der achthoekigronde Capel. Ter zelve tijd wierd ontdekt een zeer zwaare steen, op welken voortreffelijk was gebeiteld *het middenlijf van een Krijgsman, omgord met eenen wapenrok.* Zie *Lotgevallen van den Burgt bl. 11, 12, 33, 70.* Bijvoegzel betreffende de Capellen, bl. 4.

drrianus, Antoninus Pius, M. Aurelius,
 en andere Keiseren met onderscheidene
 ruggestukken, foorten en veranderin-
 gen, te veel (29) om hier op te noe-
 men. Van dezen zijn onder mij berus-
 tende van de tweede en derde grootte
 met het omschrift AVGVSTVS TRIBV-
 NICIAE POTES. op de voorzijde ;
 op de keerzijde de naam van den munt-
 meester C. GALLIVS LVPERCVS
 (HIVIR A. A. A. F. F: van C. ASINIVS
 GALLVS, en van CN. PISO CN. F.
 Van gelijke grootte, met het omschrift
 DIVVS AVGVSTVS PATER op de
 hoofdzijde ; PROVIDENT S|C op 't
 ruggestuk: IMP. DIVI F. op de voor-
 zijde en COL. NEM op het ruggestuk.
 Van *Tiberius*, op de voorzijde TI. CAE-
 SAR AVGVSTI F. IMP. V op de keer-
 zijde ROM. ET AVG. met een inge-
 stempeld merkje. Een, niet gemeene,
Denarius van Domitianus, hebbende tot
 C om-

(29) Van welken nochtans eenige koperen zodanig zijn
 vergaan, dat men 'er ter naauwer nood de trekken
 van het gelaat en letteren op bespeurt.

omschrift op de voorzijde IMP. CAES.
 DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR.
 P. VIII, en op het ruggestuk COS.
 XIII LVD. SAEC. FEC. Een gouden,
 doch gemeene, van *Valentinianus* met
 D. N. VALENTINIANVS P. F AVG.
 op de voorzijde, en RESTITVTOR
 REIPVBLICAE op de keerzijde, be-
 nevens een koperen, zeldzaam voorko-
 mende, van *Diocletianus*, en van *Fl. Val.*
Severus, welker omschriften (30) elders
 zijn vermeld.

De zuidoostelijke Wijk bevat

- I. de grondylakte van de aloude Kerspel-kerk
 en Kerkhof, in eene opdracht van 1401
 het alde Kirckhoff bij den berch int Ub-
 bergsche Gericht.
- II. St. Geertruids-bergje, in eene opdracht
 van 1415 die berch gelegen in der heer-
 licheit Upbergen.
- III. In eene opdracht van 1413 en van 1428
 wordt gemeld die Pedelers gasse aan 't
 alde kirckhoff.

IV. het

(30) Zie *Lotgevallen van den Burgt bl. 15.*

IV. het *Kalveren- of (13) Kelfkens-bosch*, in stukken van de veertiende eeuw die *pleine van 't Valckhoff*, gaende nu het *alder kirckhoff*:

V. de *zippende poel*, in de *Gudesdagsboeken de (32) poel op de pleine van 't Valckhoff*.

VI. de *St. Foosten-sstraat*, in eene opdracht van 1481 die *wegh daer men gaat to Sunte Foost Capel*:

VII. de *Hertsteeg*, in oude opdragen *hijrtsteeg*, en *platea cervina*; in eene opdracht van 1462 *hertsteghe buten der poerte ons Stats geheiten Borchpoerte*, in de *Raadsignaten ook geheeten Hertogsteeg*.

VIII. de *sstraat Marienberg (33)*, in oude opdracht

C 2

(31) Eene wandelplaats, welke de Burgemeester *Arnold Kelfken* in den jaare 1622 deed beplanten met negentig *Ijpenboomen*, zijnde in 1662 op nieuw beplant met *Lindeboomen*. *Annal-Noviomag. pag. 198.*

(32) Gedempt in 1746, zijnde aan den ingang van het *Bosch* in 1747 gemaakt een *Waterbak en Pomp*.

(33) *Achter Marienberg* omtrent de *Wal* is in 1683 aan de *Joden* toegestaan eene *begraafplaats*. In stukken van 1408 vindt men gemeld het *Joden Kirckhoff en wech*

dragten geheeten *de wech daer men geet totte Convent* geheiten *Marienberg*; en *vicus juxta templum B. Mariae*; in de *Gudesdagboeken Marienburg*;

IX. de straat *achter den Ezel*; ook *achter de muur* in de *Raadsignaten*, in eene opdracht van 1439 *die wech gaende lanx die hanhoven en erve der beflatenre Nonnen des Convents* geheiten *Marienberg*:

Voorts zijn in deze Wijk gelegen

X. de zuidzijde der *Burgstraat*:

XI. de oostzijde der *Broederstraat*, in eene opdracht van 1432 *die Predicbruders-straet*; in eene van 1469 *de Bruderstraete*:

XII. de lange en korte *Nieuwstraaten*; in eene opdracht van 1425 *die nije gasse*; in eene van 1470 *Nijerstraite*:

XIII. de *Grutberg*; in eene opdracht van 1446 *Gruijberch*; in andere *Kruitberch*:

XIV. de *Paulstraat*; ook *Pauwstraat* in de *Protocollen*, en *Raadsignaten*.

XV. de *Houtmarkt bij de oude Munt*:

XVI. de *Koningstraat*; in opdrachten van 1407 en *wech to Breundersdike*; en in het *Gudesdagboek* van 1587 het *Joden kerkhoff* of *bij den put van het Melaten-huis*.

en 1415 geheeten, die wech buten der
*Wijntmoelenpoerte daer men geet tette Be-
 gijnen huis*; in oude Stads rekeningen
Conijnkstraet ::

XVII. de *Ziekerstraat* eigenlijk *Ziekenstraat*;
 in eene opdracht van 1480 *Sijkerstraete*;
 in Stadsrekeningen van 1500 enz. *Ziei-
 kerstraet*; in een oud stuk *Aegrorum platea*:

XVIII. de *Poel* in de *Ziekerstraat*: (34) thans de
Varkensmarkt.

XIX. de oostzijde der *Molenstraat*; in eene
 opdracht van 1475 *Moelenstraete*:

XX. de *Vlaamsche gasch*:

De openbare Gebouwen en Gestichten
 in deze Wijk zijn geweest

I. De eerste Kerspel-kerk, gesticht in het
 laatste der zevende eeuw, afgebroken
 in 1259. (35)

II. de *Geertruids-Capel*, in de vijftiende
 eeuw

(34) Deze is benevens de Waterpoel in de *Molenstraat*
 gedempt in 1746. *Annal. Noviomag. pag. 237.*

(35) *Kerken en godsdienstige Gestichten binnen Nijmegen*
 bl. 7.

eeuw gesticht aan de noordzijde van het oude kerkhof: (36)

III. de *Joosten-Capel*, ten zuidoosten van het oude kerkhof:

Aanwezig zijn

IV. het *Bellevedere*, alzoo in het Italiaansch genoemd door den Prins van Parma om het schoon uitzicht: (37)

V. de *Kerk en Capel op Marienberg* (38) gesticht in de twaalfde eeuw, nu een

's Lands turffschuur:

VI. het

(36) Aldaar bl. 80. In oude stukken vind ik gemeld *die Heerlijkheid op het oude Kerkhof*; en deze Heerlijkheid schijnt behoord te hebben tot de Heerlijkheid of het rechtsgebied van Ubbergen, t welk in den jaare 1290 door Keiser RUDOLPH was gegeven aan *Thilman*, zoon van *Werenbertus de Noviomagio*. Zoo dat *die Heerlijkheid op het oude kerkhof* niet begrepen is geweest in de verpanding van Nijmegen. *Vervolg der Handvesten bl. 136*; en W. A. VAN SPAEN *Inleiding tot de Historie van Gelderland* IV. D. bl. 38, 41.

(37) Het hoog Speelhuis *Bellevidere* is gebouwd in 1646.

— — — — — FARNESIUS olim
BELLI PROSPECTUS nomen habere dedit.

L. GORIS *Advers. pag. 497. Annal. Noviomag. pag. 209.*

(38) *Kerken en godsdienstige Gestichten bl. 32.* Het bouwvallig Torentje is in 1742 afgebroken.

VI. het Kloosterhuis Marienburg, naderhand gemaakt tot een Munthuis voor Muntmeester en Muntgezellen van der Stads Rijksmunt.

VII. de Hof Marienberg, in den jaare 1627 gesticht tot een Schutters Doelen, tengebruike voor Doelen-koning en Raaden:

VIII. de Klooster-kerk der Regulieren, in stukken van 1425 geheeten de Kerk der Canonicken van de Regulieren: (39)

IX. het Klooster der Regulieren, thans het oude Mannen en Vrouwen-Gasthuis:

X. de kleine Kerk, voormaals de Klooster-Kerk der Predikheeren, in de dertiende eeuw van eene Capel tot eene Kerk gebouwd: (40)

XI. het Raadhuis, in 1554 met de beeldenissen van Carel den Grooten en andere Keiseren in den voorgevel versierd; en

(39) Kerken en Godsdienstige Gestichten bl. 53.

(40) Aldaar bl. 49, 50. De Capel is gesticht geweest door Thilman, zoon van Werenbertus de Noviomagio. De Kerk is afgebrand den 7 November 1794, door het vallen van een Houwitzer in het Predikants-huis, allernaast de Broederen-kerk gelegen.

in 1670 met de Romeinsche Gedenkteenen in den muur der galerije. Een uurwerk van een zonderling maakzel, 't welk onderscheidene uurwijzers doet omloopen in andere Kamers van dit gebouw, is in de Voorzaal geplaatst in 1646: (41) De bekende Yrede van Nijme-

(41) Behalven den beweegbaaren uurring tot aanwijzing der uren, ziet men op de grondplaat den Keerkring van den Kreeft, den evennachtslijn, en den Keerkring van den Steenbok. Op alle deze werkt het uurwerk zodanig, dat men dezelfde veranderingen, gelijk wezentlijk aan den Hemel, daar aan kan beschouwen. Ook is op deze grondplaat de beweeglijke Dierenriem met de Zon-en Maanwijzers. De twaalf hemelstekenen zijn ieder, gelijk gewoonlijk, in dertig graden verdeeld, welke zodanig verdeelde ring van vijf tot vijf graden met wit en rood afwisselt. Hier op wordt de waare schijnbaare beweging der Zon en omloop der Maan aangetoond. Onder dit Hemelsplein is eene nog grootere plaat, welke tot den Almanak behoort, met het Guldengetal, het welk den tijd der nieuwe maan aanwijst, als mede in welk jaar de dertiende Maan-maand moet bijgevoegd worden. Dit beroemde Kunst-uurwerk doet den Maaker groote eer aan, bijzonder daar het geheele werk maar uit een klein aantal van raderen bestaat.

STRAA
mege
gestore
XII. de Q
een g
dikhee
der bij
der Bo
Vrede
XIII. de W
poor
lenpo
Wijn
XIV. de
Mou
XV. de H
ook
XVI. de Z
tiend
ook
bij h
XVII. de Z
(42) Anal. N
tot. 1679
(43) De molen
molen ge
begin der

megen wierd in 1678 op dit Raadhuis
gesloten: (42)

XII. de *Quartierlijke Kamer van Financie*;
een gedeelte van het Klooster der Pre-
dikheeren, in 1677 en 1678 de plaats
der bijëenkomsten van de Ambassadeurs
der Bondgenooten op de Nijmeegsche
Vredehandeling.

XIII. de *Windmolenpoort*, nu eene binnen-
poort; in stukken van 1437 *Wijntmoe-
lenpoirt*; in andere die *Wijmelpoirt*; en
Wijmelporta.

XIV. de *Molenpoort*, oudtijds *Moolenpoirt*,
Meulenpoort.

XV. de *Hertsteegsche poort*, in oude stukken
ook *Heersteegsche poirte*:

XVI. de *Ziekerpoort*, in stukken van de veer-
tiende eeuw *Sijkerpoirte*, *Sijckerpoert*,
ook *Suckrepoint*, toegemetzeld in 1701
bij het veranderen der Vestingwerken:

XVII. de *Zieker-Toren*, ook *Sijckerthorne*. (43)

D

XVIII. de

(42) *Annal. Noviomag. pag. 225. Raadsign. d. d. 29 Oc-
tob. 1679. 30 Septemb. 1680.*

(43) De molen boven den Zieker-Toren is tot een Olie-
molen gesticht in 1694. Dezelve is afgebrand in het
begin der voorgaande eeuw.

XVIII. de *Joosten-Toren*; in oude Stadsrekeningen *Sanct Joostthorne*, en *S. Jodoci porta*, zijnde geweest een uitgang buiten de Stad:

Menigvuldige outheden zijn ook in deze Wijk ontdekt. Wanneer uit den poel in het Kalverbosch eene waterleiding gegraven wierd naa den Voerweg, vond men (44) een aantal duifsteen, en nablijfzels van aloude gebouwen: In tuinen achter huizen aan de St. Joosten-straat, inzonderheid aan het huis over den Poel, toen bij den Collonel *W. Ruhr* bewoond geweest, pannen en gebakke vloersteen met de letters van het eerste of Menervische legioen, *LE I M E*. ook van het tiende *L. X. G.* Onlangs bij het pooten van boomen aan het Geertuids bergje een koperen, niet gemeene, penning van de eerste grootte met het omschrift op de voorzijde *C. CAESAR AVG. GERMANICVS P. M. TR. POT.* en onderschrift *PIETAS*, voorts
DI-

(44) *SMETIUS in Oppid. Batav. cap. iv. pag. 29.*

(45) *Caran.*
(46) *SMETIUS*

STRAATEN, STEEGEN enz. 27

DIVO AVG. op de keerzijde; Ook in de nabijheid aldaar een van gelijke grootte met het omschrift TI. CLAVDIVS CAESAR AVG. P. M. TR. P. IMP op de voorzijde; en op de keerzijde NERO CLAVDIVS DRVSVS GERMAN. IMP. in het midden der penning S. C. In een tuin aan het huis van wijlen den Stads Doctor *Jac. Rein. Kleinpennink* een koperen van de tweede grootte met DIVVS AVGVSTVS op de voorzijde; en CONSENSV SENAT. ET. EQ. ORDIN P. Q. R. op de keerzijde. (45) In een tuin toenmaals van den Boekdrukker *Nicolaas van Hervelt* op Marienburg gelegen, en in een naburige tuin van *Johan van Broeckhuijsen* (46), onderscheidene Romeinsche kopere penningen. In het graven in den omtrek van de kleine Kerk eene menigte kruikjens, onder welken eenige van roode en andere fijne aarde van verschillende gedaante, bijzonderlijk aan een

D.² Huis

(45) *Chron. van Nijmegen* bl. 262, 269.

(46) *SMETIUS in Oppid. Batav. cap. IV pag. 39.*

Huis, toen bij zekeren *Petrus Hertzog* bewoond, bij het maaken van eenen regenbak. Ook foortgelijke bij het maaken van kelders aan het Raadhuis. In 1640 aan een huis in de Burgstraat op den hoek van de Nieuwstraat, bij eenen Bakker *Rudolph Fansen* toenmaals bewoond, twee aloude potjens, het eene van roode, het ander van zwartachtige fijne aarde.

In de derde of zuidelijke Wijk zijn gelegen

- I. de westzijde der *Broederstraat*;
- II. de *Scheidenmakersgasch*; in oude opdragten *Scheijemakers-gasfe*, en *angiportus vaginaefactorius*;
- III. de *halve Tromp*;
- IV. de *Beijnumsgasch*; in oude Stads rekeningen *Beijnhums gasfe*: ook *Werenfried van Wichens-gaske* in de Raadsignaten.
- V. de *Houtstraat*: in oude opdragten *Holtstraete*; en *platea lignaria*.
- VI. de *Groenegasch*;
- VII. de *Eenigheid*: in oude Stads rekeningen *het straetge bij die Enicheit*;

VIII. de

STRAAT
VIII. de *Jude*
degenf
IX. het *pla*
straat.
X. in eene
die Flu
van 1
XI. de *zui*
dragt
Hefia.
XII. de *Ye*
verru
XIII. het *je*
XIV. het *st*
XV. de *Hej*
dragte
XVI. de *Pi*
gen P
XVII. de *Kr*
XVIII. de *We*
fche r
heeten
Roony
(e) De *pur ald*

- VIII. de *Jodengasch*; in oude opdragten *Joe-*
dengasfe:
- IX. het plaatsje, schietende aan de Hout-
straat.
- X. in eene opdragt van 1394 wordt gemeld
die *Flausgasfe an die Holtstraete*, in eene
van 1422 de *Florisgasfe*:
- XI. de zuidzijde der *Heselfstraat*; in eene op-
dragt van 1334 *Heseftraet*; en *platea*
Hesia.
- XII. de *Jodenberg*, ook genoemd het *Gou-*
verneurs gaschje:
- XIII. het steegje bij het *Spinhuis*:
- XIV. het steegje *Bethlehem*:
- XV. de *Hesfenberg*, ook *Heseberg* in oude op-
dragten; en in de *Gudesdagsboeken*.
- XVI. de *Pikkegasch*; in oude Stads rekenin-
gen *Pijckegassfe*: (47)
- XVII. de *Kronenburgsche gasch*:
- XVIII. de *Weg achter de Sortie der Kronenberg-*
sche ravelijn; in stukken van 1466 ge-
heeten die *wegh tusfchen den berch en den*
Roomfchen voet:

XIX. de

(47) De put aldaar is tot eene Pomp gemaakt in 1568.

- XIX. de westzijde der *Molenstraat* ;
 XX. de *Zeigelbaan*, ook *Seilbaan*, *Segelbaan*,
 en *Zeelbaan*, in de *Protocolen*, en in
 de *Raadsignaten* : (48)
 XXI. de *Zwaanengasch*, in oude opdragten
Swaanegasse : (49)
 XXII. de *Kargasch* ;
 XXIII. de *korte en lange Bloemerstraat* : (50)
 XXIV. de *Regulierstraat*, *platea Regularia* in ou-
 de stukken ;
 XXV. de *Rozemarijnstraat* ; ook genoemd ach-
 ter de *Wiemelpoort* ; en de *oude Varkens-*
markt.
 XXVI. *Doodendal* ; ook *Doddendaal* in oude
 opdragten. (51)
 XXVII. de *zes huizen*.
 XXVIII. de *Kroonstraat*.

De openbare gebouwen en gestichten
 in deze Wijk zijn

I. Het

(48) Bestraat in 1617.

(49) in 1627 bestraat.

(50) in 1628 bestraat, en eene pomp aldaar op de put ge-
 zet in 1777.

(51) Bestraat in 1622.

STRAAT
 I. Het g
 Hefber
 riende
 Kinder
 II. her gew
 en Capel
 gesticht
 III. her Cel
 sticht
 her Kra
 IV. her Zu
 V. her tha
 van
 Palster
 geweest
 potent
 Vredeh
 VI. de Hef
 (52) Kerken en g
 bl. 66.
 (53) Alder M. 6
 (54) bl. 79. De
 de Ziekem
 Celler-Bro
 (55) bl. 74.

- I. Het gewezen *Clooster en Kerk op den Hesenberg* (52) in den aanvang der vijftiende eeuw gesticht; nu het *Armen-Kinderen of vreemd Weeshuis*:
- II. het gewezen *Clooster- of Zusteren-Huis en Capel Bethlehem*; in de vijftiende eeuw gesticht: (53)
- III. het *Cellenbroederen Clooster en Capel* gesticht in de vijftiende eeuw (54), thans het *Krankzinnigen- of Dolhuis*:
- IV. het *Zusteren-Huis de Eenigheid*. (55)
- V. het thans afgebroken aanzienlijk Huis *van de Graven van Bijlandt, Heeren van Palstercamp, Ooy, Persingen*, bewoond geweest bij de *Ambassadeurs en Plenipotentiarisfen* van dezen Staat tot de *Vredehandeling* in 1675 tot 1679:
- VI. de *Heselpoort*:
- VII. *Tus-*
 (52) *Kerken en godsdienstige Gestichten binnen Nijmegen*
 bl. 66.
 (53) *Aldaar* bl. 68.
 (54) bl. 79. De inkomsten van het *Melaaten-huis*, buiten de *Ziekerpoort* in 1579 afgebroken, zijn aan het *Celle-Broederen Huis* toegevoegd.
 (55) bl. 74.

VII. Tusschen - Torens aan de ringmuuren der Wal, in oude Stads rekeningen genoemd die *Moelenthorn* (56)

Bleinhuijsthorn (57)

Kruitthorn

Rondtdeelen an die Heesepoirt.

VIII. de *Kronenburgsche-Toren*, met eenen dubbelden kring van muurspitzen voorzien.

(58) In deze Wijkzijn insgelijks verscheidene oudheden gevonden; In de zeventiende eeuw in de Houtstraat eene aloude doodkist van steen; in de Hefelstraat aan een huis, toen bewoond wordende bij eenen *Hendrik Bernards*, aloude potjens

en

(56) In 1581 is toegestaan een Wind-Molen te zetten op den toren of het rondeel bij het tegenwoordig Nasfaus Bolwerk: in 1701 het stellen van een koren-molen op den Toren bij het Orange-Bolwerk, en van een Koren-wind-molen buiten de Molen-poort in 1676.

(57) E. CAMPANUS *in descriptione Neomagi*. Murus, quo cingitur Noviomagus, lateritius et altus est, turribus defensus majoribus XII, inter quas quaedam XVII aut XVIII pedes crasfae.

(58) Idem CAMPANUS. Inter turres longe excellit illa, quae a *coronis* nomen habet, effigiemque *coronarum murallium* exhibet, quibus antiqui Romani donabantur: Opus firmissimum probeque conglutinatum.

(59) Suetrius in
novi alio
conditis pag

en kruikjens; bij het maaken van eenen regenbak aan het huis van den Heer van Waardenburg *Gerhard van Bronckhorst* eene koperen Romeinsche lamp. Op den Jodenberg aan het huis van *Cornelis Lepelaar* aloude vaatjens, kannekens en verscheide Romeinsche penningen. In een tuin achter het huis van den Heer van Verwoolde *Jodocus van Haeften* op den Dooddendaal een aloud kelkje van sijne witte aarde, en een koperen gewigt; in een tuin daar aan volgende van *Abr. Smetius* eenige Romeinsche penningen. In het bestraaten van den Dooddendaal een lijkbus van zwartachtige aarde met verbrand gebeente, een aarden lampje met den naam van den Pottenbakker FORTIS, en eenige glaze traanflesjens. (59) Bij het veranderen van het Convent op den Hefenberg tot een Armen-kinderenhuis aloude nagels en een Romeinsche penning:

E Kort

(59) SMETIUS in *Opp. Bat. Cap. iv pag. 30* J. FR. GRO-
NOVII aliorumque epistolae de lucernis Veteram te-
conditis pag. 14. *Annal. Noviom. pag. 202.*

Kort bij de Hefelpoort aan het huis van den Borger-Hopman *Simon van der Linden* beeldjens van aarde gebakken, eene stéenen doodkist, en kruikjens van fijne roode en witte aarde. (60) Achter Kronenberg aan den Roomschen voet (61) traanflesjens, aarde lampjens, eene koperen plaat met verminkte letters. Niet ver van de Molenpoort een lijkbus en eene koperen lamp.

In de vierde Wijk zijn gelegen

- I. de *grootte Markt* :
- II. de west zijde der *Groote straat* :
- III. het *vijffringen gaschje*, of *Kriekenbeek*; in opdragten van 1411 en 1468 *krijckenbeex-gasfe* en *Criekenbeek*.
- IV. de *Moordkuil* :

V. de *Kannenmarkt*; in eene opdragt van 1425 *die Kannenmarkt aan Sunte Johans* :

VI. *achter het Vleeshuis* :

VII. het

(60) Zie SMETIUS in *Opp. Batav. cap. iv pag. 30, 31.* en *Commentatiuncula in Taciti Hist. lib. v cap. 19* door wijlen G. C. IN DE BETOUW uitgegeeven.

(61) *Chron. van Nijmegen bl. 189, 190, 199, 200. Raadsign. 24 Sept. 1645.*

STRAAT
 VII. het g
 op 17
 VIII. Binnen
 IX. de K
 X. de K
 XI. de P
 XII. de K
 Koem
 XIII. de N
 XIV. de R
 die R
 XV. de gro
 XVI. acht
 XVII. de V
 XVIII. Pra
 XIX. de S
 XX. Hist
 XXI. de la
 1409
 XXII. de N
 XXIII. de V
 1409
 die V
 (62) Gemak
 mderd in

- VII. het groote kerkhof; in stukken van 1454
op ter honsborch.
- VIII. Binnen het hekken:
- IX. de Kerktrappen:
- X. de Koren- of St. Fans-markt:
- XI. de Pepergasch:
- XII. de Keumegasch; in oude opdragten die
Koemegasse:
- XIII. de Nonnenstraat:
- XIV. de Rosegasch: in eene opdragt van 1468
die Rosengasse:
- XV. de groote gasch:
- XVI. achter het Gasthuis:
- XVII. de Vismarkt: (62)
- XVIII. Proosthof; ook Prabhof:
- XIX. de Schapengasch:
- XX. Huiskens aen der Waele:
- XXI. de laagemarkt; in eene opdragt van
1409 up ten Weijer:
- XXII. de Nonnenplaats:
- XXIII. de Vinkengasch; in eene opdragt van
1409 die Vijuckengasse; in eene van 1424
die Vunckengasse

E 2 XXIV. de

(62) Gemaakt in 1633, en is de put in eene pomp ver-
anderd in 1675.

- XXIV. de *Brouwerstraat*, en korte *Brouwerstraat*:
 XXV. de *Priemstraat*:
 XXVI. de *Smitstraat*; in oude opdragten *Smeed-
 straete*, *Smeestraete*; ook *Smijstraat*:
 XXVII. de noordzijde der *Heselstraat*:
 XXVIII. het *Heuveltje*:
 XXIX. de *Gansheuvel*; in eene opdracht van
 1415 den *Gansheuvel*;
 XXX. de *Kabelstraat*; ook *Kuipersgasch*:
 XXXI. het *Lompen-krameren-gaschje*:
 XXXII. de *Begijnenstraat*; in eene opdracht van
 1426 *Beghijnengasfe*:
 XXXIII. de *Papengasfe*:
 XXXIV. de *Boddelstraat*; ook *Bottelstraat*; in
 eene opdracht van 1411 die *Buddelstrac-
 te*; in eene van 1428 de *Buddenstreet*:
 XXXV. achter het *Clooster*:
 XXXVI. de *Kromme Elboog*:
 XXXVII. de *nieuwe Haven*:
 XXXVIII. de *oude Koningstraat*. In eene opdracht
 van 1464 wordt melding gemaakt van
Woficksgasfe aen die Heselstrait; in
 eene van 1422 *Wuficksgasfe midden*
eene eijnde aen die heefselstraete; in
 eene van 1452 vind men *heddelberts*
gasfe an die heselstraet. De

- (63) Kerken en
 bl. 36. Ee
 pomp is be
 (64) Quartierij
 15-18.
 (65) Het Wach
 boven de
 van gebou
 valligheid

De openbaare gebouwen en Gestichten in deze Wijk zijn

- I. de *Groote of St. Stevens-kerk*, gesticht in 1252 op Hundisburch, zijnde een eigendommelijke grond des Keifers. (63)
Aan het noord-einde van dezelve worden in den Blok bewaard de oorspronkelijke Handvesten der Roomsch-koningen en Keiseren, waar bij aan de Stad alle hoogheden en voorrechten der voornaamste Rijkssteden verleend worden.
- II. de *Apostolische of Latijnsche schole*: (64)
- III. het *Wachthuis*; onder het zelve de *Vleeshal*; in oude stukken, *ons Stats Fleishhuijs*; nu de *Waag*: (65)
- IV. de

- (63) *Kerken en Godsdienstige Gestichten binnen Nijmegen bl. 36.* Een regenbak van 150 tonnen waters en eene pomp is bezijden de Kerk gemaakt in 1667.
- (64) *Quartierlijke Academie en Apostolische Schole bl. 15-18.*
- (65) Het *Wachthuis* is afgebroken in 1592, en een nieuw boven de Waag gemaakt in 1611: Eene hooge *Kaak* van gehouwen steen na bij de Waag is wegens bouwvalligheid afgebroken in 1805.

- IV. de afgebroke *Sunte Johans Kerk*; nu de
Koren-markt: (66)
- V. het *St. Jans Kerkhof*: (67)
- VI. het *Sunte Johans Cloester*, of het gewe-
zen *Hospital der Johanniter Ridderorde*;
naderhand de *Illustre Schole*, vervol-
gens de *Quartierlijke Academie* en open-
baare *Boekzaal*; thans de *Walsche Kerk*
en *Predikants-huis*: (68)
- VII. de *Hof bij St. Jan*, of *Refugie* des Ca-
pittels der *Kerk van Sancten*, vermeld
in eene opdracht van 1429 aan de *Smijt-
strait*:
- VIII. *St. Nicolaas Gasthuis en Capel*, nu de
Kerk der Luthersche Gemeente: (69)
- IX. het *Clooster en Kerk* van de *Nonnen* der
Premonstratenster orde; in eene opdracht
van

(66) *Kerken en Godsdienstige Gesichten* bl. 29.

(67) De bleeken aldaar zijn, tot wederzeggens toe, uit-
gegeeven ten gebruike voor werkplaatzen in 1670.

(68) *Kerken en godsdienstige Gesichten binnen Nijmegen*
bl. 29. *Quartierlijke Academie* bl. 3-14.

(69) *Kerken en godsdienstige Gesichten binnen Nijmegen*
bl. 59.

STRA
van
Stra
X. het P
pof
1426
Jeng
XI. Kerk
Jrou
tiend
(70)
XII. het
het B
XIII. St. J
ferij
Gla
XIV. het C
te Z
Perr
XV. de C
(70) Alder
(71) bl. 71.
(72) bl. 64.
(73) bl. 72.
(74) bl. 62.
(75) bl. 63.

van 1434 Nonnen Clooster des Premonstraits ordens. (70)

X. het Proost hof, of het Huis vanden Praepositus der Nonnen, in opdragten van 1426 en 1468 het Praesthof bij die Rosengasse. (71)

XI. Kerk en Clooster der Minnebroeders Observantien, gesticht in het begin der veertiende eeuw; nu's Lands Wapenhuis: (72)

XII. het gewezen Begijnen-Clooster, thans het Burger Kinderen-Weeshuis: (73)

XIII. St. Jacobs Gasthuis; tot eene Glasblaserije gemaakt in 1658, en geheeten het Glashuis: (74)

XIV. het Clooster en Capel der Celliten of zwarte Zusteren, naderhand het Burger-Peshuis: (75)

XV. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XVI. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XVII. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XVIII. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XIX. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XX. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XXI. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XXII. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XXIII. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XXIV. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XXV. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XXVI. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XXVII. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XXVIII. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

XXIX. de Clooster-Hof, op den hoek van de Bod-

(70) Aldaar bl. 70.

(71) bl. 71.

(72) bl. 64.

(73) bl. 72.

(74) bl. 62.

(75) bl. 63.

Boddelstraet, een gedeelte van het Minnebroederen-Clooster: (76)

XVI. de *goude wagen* of het *Magazijn*, zijnde geweest een *Clooster-Hof*, of Refugie van het Clooster Grevendaal, in eene opdracht van 1451 *Erve aen de Boddelstraet van het Clooster's Grevendaels ghehejten Nijeclooster*: (77)

XVII. het *Fratern-Clooster* en *St. Foris Capel* gesticht in de vijftiende eeuw, in 1592 gedeeltelijk uitgedaan tot bleeken en Looijerijen: (78)

XVIII. de *Galerij aan de Waal*: (79)

XIX. de *Boddelpoort*, in oude Stads rekeningen *Machermanspoirt*, *Machgremanspoirt*, *Machreenspoirt*, *Malindepoirt*;

XX. *St. Stevenspoort*, in oude Stads rekeningen *Sunte Stevens poirte*, *Sanct Stephans poirt*, ook *Mulicoms poort* in de Raadsignaten:

XXI. *St. Anthonispoort* op de laage markt, in oude rekeningen *Sunte Thonij's poirt*:

(76) bl. 81.

(77) bl. 80.

(78) bl. 76, 78.

(79) Gesticht in 1647, en geschikt tot eene Koren-beurs in 1681.

XXII. de

XXII. de Meipoort: (80)

XXIII. St. Jacobs Poortje; in oude Stads-rekeningen *Sunte Jacobs poortke; Santa Jacobs poortge:*

XXIV. St. Huberts-toren; in oude rekeningen (81) *Sanct Huberts thorn*; in eene opdracht van 1428 wordt gemeld *de roede thorn aen de Boddelstraet:*

XXV. de Kraan: (82)

In deze Wijk zijn in de zeventiende eeuw gevonden aloude kruikjens van fijne aarde bij het graven aan een huis in de Hefelstraat op den hoek van de Begijnengasch, bij *Martinus van Muijlecom* toenmaals bewoond: (83) Ook onder-

F der-

(80) De weg langs de Waal tusschen de Stevenspoort en Meipoort is met boomen beplant in 1641, op nieuw in 1745.

(81) Het zetten van een Windmolen op St. Huberts-toren is toegeslaan in 1592; en van een windmolen buiten de Hefelpoort in 1598.

(82) *Opus firmissimum* zegt CAMPANUS in *descript. Nymagi.*

(83) SMETIUS in *Opp. Bat. cap. iv. pag. 31.* De Cornalijn, welke ARKSTÉE in zijn *Nijmegen bl. 25* zegt in deze Wijk aan de Waal gevonden te zijn, is even beneden de Stad in 1626 aan den Waal-oever ontdekt. Zie *iets betreffende de gevonden Oudheden, op de Wins-*

toe

derscheidene Romeinsche Muntstukken aan den Waaloever, in de tuinen der Minnebroeders Observanten, en der Nonnen, welke de Burgemeester *Christiaan Terspijken*, en de Predikant *Rudolph Schivelberg* bekomen hebben.

De streek BOVEN de Stad schijnt het sterkst bewoond te zijn geweest ten tijde van *Septimius Severus*, en (84) van *Constantinus*, gelijk aanduiden de meerdere penningen van deze Keiseringen aldaar uitgegraven, dan van anderen.

Een kruikje met twee en dertig zilvere muntten, welker jongstgeflagene van Keiser *Hadrianus* waren, wierd in het midden der zeventiende eeuw bij het aanleggen van nieuwe Vestingwerken na bij de St. Joosten toren ontdekt. Meer dan vijf honderd Romeinsche kopere penningen bekwam aldaar *Franciscus Sterenberg*, Opzichter van het Krijgstuig. Een gedeelte van een badkuip van gehouwen steen met een koperen penning

seling bl. 9. en Dissertatiuncula de gemmâ Smetiana cruce et pisciculos referente, Doch volgens eigenhandige aantekening van *Smetius* is binnen Nijmegen gevonden een zilveren penning van *Otho* met SECVRITAS P. R op de keerzijde, zonder melding van Wijk of Straat; alleenlijk *inventus Neomagi*.
(84) SMETIUS *Chron. van Nijmegen bl. 38, 40.*

STA
zing van C

steen, overbl
ding, of on
schriften, te
ven in tegen

heidkenners:

Ziekerpoort

meinsche ko

geraakten v

ijer, die de

vereerde. E

met twee oor

Voi, en scho

Bij het be

streek onder

den grassamp

ningen. (87)

berust een

van Nero en

(85) SMETIUS

mentatio

(86) SMETIUS

(87) G. CUPER

gen bl. 2

(88) Zie Iets

Winst

ning van *Constantinus den Jongeren*, veel duifsteen, overblijffels van eene aloude waterleiding, of onderaardsch rioel, steenen met opschriften, tegels en huisraad wierden uitgegraven in tegenwoordigheid van verscheidene Oudheidkenners: (85) Omtrent den weg buiten de Ziekerpoort eene steenen doodkist en eene Romeinsche koperen graflamp, welke in bezitting geraakten van den Burgemeester *Hendrik de Beijer*, die dezelve aan den Heer van Warmond vereerde. Een aarden lampje en een glafenlesje met twee ooren bekwam de Raadsvriend *Anthonis Vos*, en schonkze aan den Heere Smetius. (86)

Bij het beleg der Stad in 1672 wierden in deze streek onder het maaken der loopgraven gevonden graflampjes, kledergespen, huisraad, penningen. (87) Ook in 1794, van welke onder mij berust een zilveren, niet gemeene, penning van *Nero en Agrippina*. (88)

- F 2
- Ge-
- (85) SMETIUS in *Opp. Batav. cap. iv. pag. 34, 35. Commentatiuncula in Taciti Hist. libr. v. cap. 19.*
- (86) SMETIUS in *Oppid. Batav. cap. iv. pag. 35.*
- (87) G. CUPERI *Harpocrat. pag. 61. Chronijk van Nijmegen bl. 207. Annual. Noviomag. pag. 220.*
- (88) Zie *Iets betreffende de gevondene Oudheden op de Winseling bl. 3.*

Gebakke steenen, gebruikt tot begraafplaatsen, met naamen der legioenen, L. X. G. en LEC. X. G. P. F— (89) LEGXXX. V. V— VEX. EX GERM. — VEX BRIT. benevens verscheidene lijkbusfen, gevuld met asche en gebeentens, ook wel met eenen daar bij gevoegden koperen of zilveren of gouden penning, zijn op den Hunenberg van tijd tot tijd uitgegraven. Eenige jaaren geleden wierd een geloftesteen, aan *Mercurius* toegewijd, aldaar opgedolven, ook een gelijke steen, geheiligd aan *Jupiter*, en een steen, op de eene zijde hebbende *MERCVRIO SACRVM*, op den anderen kant *MARTI SACRVM*, van welke eigenaar wierd de Richter *C. W. Vonck*, die dezelve vereerde aan den Heere *H. Cannegieter*. (90)

Een

(89) Na de komst van den Romeinschen Veldheer *Cerialis* hier te lande is de tiende legioen uit Hispanien herwaards gekomen, en terstond na de nederlaag van *Civilis* bij *Vetera* in den omtrek van *Noviomagum* gelegerd geweest, zijnde aldaar, immers eenige *Cohortes Legionariae*, verbleven tot den tijd van Keiser *Hadrianus*.

(90) *H. Cannegieter de Ara ad Neomagum Gelvæe reperta* pag. 2, 13. *Chronijk van Nijmegen* bl. 252, 253. *Annal. Noviomag.* pag. 239. *Bijvoegzel betreffende de Capellen op het Valkhof* bl. 5, 7.

STRA
Een gouden
PACIAVG
ten de Hart
voor weinige
rustende (91)
de tweede gro
schrift op
PARTA I
MAC. AVG
gen UBERG
Te UBER
van het geber
tiende eeuw
maligen Bew
megen *Cornel*
Heer van Spi
minnaars, u
muuren, zoo
vast gegoore
Beek en te
de aarde bed
(91) *Chronijk*
gerondene
(92) *Vol schied*
afwisselinge

Een gouden penning van Keiser *Claudius*, met PACIAVGSTÆ op het ruggestuk, even buiten de Hertfleegspoort in een stuk Bouwland voor weinige jaaren gevonden, is onder mij berustende (91) met twee kopere penningen van de tweede grootte van *Nero*, de een met het omschrift op de keerzijde PACE P. R. VBIQ. PARTA IANVM CLVSIT: de ander met MAC. AVG. Langs en op den Hunenberg liggen UBBERGEN en BEEK. (92)

Te UBBERGEN, bijzonderlijk aan het hellen van het gebergte, zijn in het midden der zeventiende eeuw in tegenwoordigheid van den toenmaligen Bevelhebber over het Krijgsvolk te Nijmegen *Cornelis van Aersfen van Sommeldijk*, Heer van Spijk, en andere aanzienlijke Oudheidminnaars, uitgegraven zwaare grondslagen van muuren, zoo van duifsteen, als van in kalk zeer vast gegootene keisteentjens, waar van nog te Beek en te Wijlre gelijke overblijffels onder de aarde bedolven liggen; eene menigte van al-
oud

(91) *Chronijk van Nijmegen bl. 269. Iets betreffende de gevondene Oudheden op de Winsfeling. bl. 5.*

(92) Vol schilderachtige valleien, door welker geduurige afwifselingen het oog wordt verrukt; zijnde de be-
koor-

oud ijzerwerk en steenen met opschriften. De gelofte-steen met het opschrift LVTATIIS SVEBIS is onder *Ubbergen* gevonden (93). In een der dalen of valleijen zijn ontdekt Graf-lampjens van aarde, verscheidene gemerkt met den naam van den maker EVCARPVS. (94) *Nicolaas Vijgh*, Heer van *Ubbergen*, bekwam een koperen beeld van Mars, met eenen Wa-
pen

Koorlijkste te *Beek* en te *Wijlre*, daar zich het yermaakelijk liggend gebergte en groene hetuvelen tuschen de bouw- en weilanden verheffen, en op eens het lagchend gezicht der opene landerijen met de schoonsste verschieteren van Steden en Dorpen op eenen verren afstand vertoonen, terwijl de kronkelende stroomen van *Rhijn*, *Whaai*, en *Meir*, het gemurmel der heldere beekjens en het ruischen der water-vallen, bij de breede schaduw van bergen en boomen, de verkwikkelijkste koelte en oogenlust verspreiden, onder het inademen van eene zuivere ligte lucht, en het hooren van 't strelend geluid der vogelen.

(93) SMETIUS in *Oppid. Batav. cap. iv pag. 34, 35.* TH. REINESIUS in *Sijntagn. inscript. antiquar. Cl. I. n. 145.* H. CANNegiETER de *Brittenb. cap. iii. pag. 45.* *Commentatiuncula in Taciti Hist. lib. v. cap. 19.*

(94) SMETH *Antiq. Neomag. pag. 114.* J. FR. GRONOVII *aliorumque Epist. de lucernis Veterum reconditis pag. 14, 22.*

STRA
penrok toeger
Heere Smetius

Eenige jaar
brouwerij te
pen ontdekt,
naam van de

eene van FO
hof lijksuse
een koperen

NAEVIO,
IVPPITER

ren van Augu
GVSTI F. C

op het rugg
Keisers: (96

penningen van
Trajanus, ve

den tuin van
godsbeeldjen

Pompejae, m
de voorzijde

Op een stuk l

(95) Smetius
(96) Chronijk

penrok toegerust, het welk hij vereerde aan den Heere Smetius. (95)

Eenige jaaren geleden wierden even boven de brouwerij te Ubbergen asch-kruiken en graflampen ontdekt, onder welke eene gemerkt met den naam van den Pottebakker ATIMETVS, en eene van FORTIS: Op den kopschen Bouwhof lijkbusen, kledergespen, een traanflesje, een koperen kommetje op den steel bestempeld NAEVIO, een gouden penning van Nero met IVPPITER CVSTOS op de keerzijde; een zilveren van Augustus met C. L. CAESARES AVGVSTI F. COS. DESIG. PRINC. IVVENT. op het ruggestuk, kopere van onderscheidene Keisers: (96) Bij het Huis Ubbergen kopere penningen van de eerste en tweede grootte van Trajanus, van Antoninus Pius, en anderen. In den tuin van het Gerichtshuis twee aarden afgodsbeeldjens, een zilveren penning *Gentis Pompejæ*, met MAG. PIVS IMP. ITER op de voorzijde, en meer andere overblijffels. Op een stuk lands van den Secretaris *L. de Beijer* een

(95) SMETIUS in *Oppid. Batav. cap. IV. pag. 35.* (80)

(96) *Chronijk van Nijmegen bl. 261, 263, 269.*

een gelofte-steen aan *Jupiter* toegewijd (97) met een opschrift van C. IANVARIUS *Veteranus* van de tiende legioen; Een lijkbusje met gebrand gebeente en asfche, een gebroken aarden afgodsbeeldje, een vorm om zodanige beeldjens te vervaardigen, en verscheidene Romeinsche kopere penningen, onder welke een van *Trajanus*, met een dun blaadje van zilver overtrokken; en een koperen van de tweede grootte van GERMANICVS CAESAR op de voorzijde, en SIGNIS RECEPT. DEVICTIS GERM. op de keerzijde. Tusschen den Molen van den Generaal Major van *Guericke* en het wagthuis van 's Lands Commisen een gouden penning van *Nero* (98) met IVPPITER CVSTOS, en een fraaije Grafsteen met twee Leeuwen-hoofden, om vrees in te boezemen tegen het schenden der Grafplaats, en met het opschrift MASEIVS PRON. GAL. CLEM.....

Te BEEK is eene standplaats geweest van eene Ro-

(97) Aldaar bl. 267, 272. *Annal. Noviomag. pag. 242*
E. M. ENGELBERTS *Aloude Staat* IV. D. bl. 307 *Specimen juridicum* van wijlen G. C. IN DE BETOUW pag. 12.

(98) *Iets betreffende de gevondene oudheden op de Winsfe-
ling. bl. 5.*

STR A
Romeinsche
De oudheden
ontwiffelbaar
bekende mij
fer *Trajanus*
naa *Noviomag*
zijn geweest.
naderhand
van eenen
met het om
het ruggestu
munten, en o
van *Vespasian*
ROMA RE
tianus, van
yerus en and
twee komm
naam van de
tinabulum,
anus van de
TA op het
(99) *Smetti O*
pag. 77.
milliari
REGIETRA
van Nijm

Romeinsche krijgsbende, of *cohors legionaria*. De oudheden, aldaar opgedolven, maken zulks ontwijffelbaar. In 1628 wierd uitgegraven de bekende mijlpaal met een opschrift van Keiser *Trajanus*, (99) schijnende de weg van *Vetera* naa *Noviomagum* met mijlsteenen afgetekend te zijn geweest. De Predikant te Beek *Adr. Buurt*, naderhand te Amsterdam, raakte in bezitting van eenen gouden hier opgedolven *Nero*, ook met het omschrift van *IVPPITER CVSTOS* op het ruggestuk; voorts van verscheidene kopere munten, en onder deze van eene der eerste grootte van *Vespasianus* met het omschrift op de keerzijde *ROMA RESVRGES*; van zilvere van *Domitianus*, van *Septimius Severus*, *Alexander Severus* en andere Keiseren. Twee traanflesjens, twee kommetjens van sijne roode aarde met den naam van den maaker *VICTORINUS*, een *tintinabulum*, een koperen penning van *Vespasianus* van de eerste grootte met *IVDAEA CAPTA* op het ruggestuk, zijn met eenige, minder

G zeld-

- (99) SMETH *Oppid. Batav. cap. 1. pag. 3. Antiq. Neomag. pag. 77. Epistolae Pontani aliorumque de columna miliaria Trajani in pago Beek effossa pag. 8. H. CANNegieter ad mon. Dodenw. cap. ix. pag. 257. Chron. van Nijmegen bl. 171. Annal. Noviomag. pag. 200.*

zeldzaame, aldaar opgedolvene in mijne verzameling geraakt.

Eene streek van het Neder-Rijkswald, geheeten *de Holle Doorn*, is naast *Beek* ten zuidoosten uitgestrekt tot *Wijlre*. Aan den weg naa deeze streek bij den ingang der Meerwijk vond men, in vorige eeuwen, een *Mercurio-Anubis*, (100) op eene alnog met boomen beplante hoogte. De menigvuldige, aldaar uitgegravene, brokken van wapentuig, van spiesen, meest al van door en door (101) verroest ijzer, en van andere krijgs- en huisgereedschappen, grondslagen van aloude gebouwen, lijkbusfen, pannen en steenen van aarde gebakken met de naamen der legioenen geeven blijken van eene Romeinsche legerplaats. Van de mij voorgekomene (102) zijn sommige bestempeld geweest

(100) Zie het *Bijvoegzel tot de Capellen* bl. 6. en E. *Hor Beschrijving van het land van Cleve* bl. 8.

(101) Naar de voorzegging van *VIRGILIUS Georg. l. 1. v. 493.*
Scilicet et tempus veniet, quo finibus illis
Agricola, incurvo terram molitus aratro,
Exesa inveniet scabra rubigine pila.

(102) Vergelijk *Iets betreffende de Oudheden op de Winsfeling en aan den Roomschen voet gevonden* bl. 4. en omtrent de leger- en standplaatsen der gemelde legioenen zie de aantekening op de *Cronijk van Nijmegen* bl. 263. (1)

weest met de letters LE. I. ME; een met LEG. V. op het Raadhuis alhier geplaatst; andere met LEG. VI. V. ook L. X. G. twee met LEG. XV.; een met L. XX. V. weinige met L. XXII. PR. zeer veele met L. XXX. V. V. nog meerdere met EX. GER. INF. — VEX. EX. GER. — VEX. LEG. GER. weinige met VEX. BRIT. en drie SVB DID. IVL. COS.

(103) Een zeer groote Gelofte-steen van C.

G 2

CAN-

(103) De Heer G. VAN HASSELT heeft gehad een vloer van drie en zeventig zodanige steenen, in het Nederrijkswald uitgegraven, ieder te lezen geevende het opschrift van een legioen, en daar onder onbekende legioenen.

De zeldzaamste, in den omtrek van Sancten en Birten, *Castra Vetera* of de oude Romeinsche Legerplaats, door den Vicarius van het Capittel van St. Victor, *Theodorus Tack*, ontdekt, heeft mij de Heer Canonicus *J. B. van de Mortel* vriendelijk medegedeeld.

Inveni, tekent, de Vicarius *Tack* aan, *inter alia complura rudera in ripa Rheni, ubi ante paucos annos Birtense steterat templum, tegulam legionis quinzae, nullibi antea adhuc, ut suspicor, inventam. eratque hoc caractere impressa*

L. V.

plus quam decem tegulas inveni hac inscriptione

LEG. XV

Unam

CANDIDINIUS SANCTVS SIGNIFER LEG.
XXX. V. V. aan *Jupiter* gewijd MATERNO
ET ATTICO COSS (104) is alhier in het jaar
1655 opgedolven; Voor weinig tijds brokken
van eene *mola asinaria* of (105) eselsmolen, en
daar bij verscheidene steenen gemerkt EX. GER.
INF.

Unam LEG. XI. ut colligere licet: item LEG. VIII. — Vidi integras, quae in latitudine habebant sesquipedem; et in longitudine tres pedes. — Tegulas ungue lupina insignes puto fuisse legionis Martiae, de qua PATERCULUS lib. II. cap. 61. — Vidi et aliam hoc titulo [SALVS.] Factam eam credo post recepta Vetera, fugatoque Civile, acerrimo Romanorum hoste. Na het befformen der sterke vesting Vetera door Civilis, — het belegeren, — en het dwingen tot de overgave door hongersnood, uitvoerig gemeld door TACITUS Hist. lib. IV. konden de Romeinsche Soldaten het woord SALVS zeer gevoeglijk op de steenen en tegels drukken, als zijnde Una SALVS victis nullam sperare SALVTEM.

(104) GISB. CUPERUS in monument. Antiq. pag. 231 Epistolae de Aris et lapidib, votivis pag. 3. P. BURMANNI Epist. sijlloge Tom. II. pag. 665, 667. Tom. IV. pag. 99. MURATORIUS in Thesauro novo inscript. pag. CCCXLIII. Annal. Noviom. pag. 210. Bijvoegsel betreffende de Capellen. bl. 9.

(105) De opgedolvene Meta of benedenste molensteen is
ge-

INF. onder de grondslagen van een aloud gebouw: Ook zijn van tijd tot tijd kopere, zilvere en goude penningen in deze streek ontdekt; zelfs onlangs in 1803, aan de zijde van Bergendaal, in diep omgeploegd land een gouden penning van *Augustus* met het omschrift op de keerzijde C. L. CAESARES AVGVSTI F. COS. DESIG. PRINC. IVVENT.

De Romeinsche Geschiedschrijver AMMIANUS MARCELLINUS, beschrijvende (106) de krijgstogten hier te Lande van *Julianus*, maakt *lib. xviii. cap. 2* gewag van *Castra Herculis*, of de Legerplaats van *Hercules*, welke benevens andere voorraadschuuren en sterkten *Julianus* tegen de Saliers en Chamaven heeft hersteld. En in de *Tabula Itineraria*, gemeenlijk genoemd de *Theodosaansche* of *Reiskaart van Peutinger*,

is geplaatst te Beek bij de bron, welke uit den Ravensberg ontspringt; zijnde de brokken van de *Castrillus* of bovensten steen door den Opdelver uit onkunde verwaarloosd.

(106) Keiser JULIANUS doet zelf ook hier van eenig verslag in zijnen *Brief aan die van Athene*. Men vergelijkte de *Lotgevallen van den Burgt pag. 14.*

(107) is deze Legerplaats, *Castra Herculis*, geplaatst in de nabuurschap van *Noviomagum*.

TESCHENMACHER verstaat door *Castra Herculis* de streek *Holle Doorn*. Hij schrijft (108) *Castra Herculis*, *Ammiano memorata, in loco, qui Noviomago haud procul abest, diciturque de Holle Doorn, et multas insuper hactenus prodidit antiquitatum Romanarum reliquias, ponenda arbitrator.*

EWICHIUS schijnt met dit gevoelen in te stemmen, latende langs den linker kant des Rhijns daar op volgen *Burginacium*, 't welk hij te huis brengt op *Monderberg*, en wel ter plaat-

ze,

(107) Een aardrijkskundig gedenkstuk, vervaardigd onder de regeering van Keiser *Constantinus*, of, waarschijnlijker, onder Keiser *Theodosius*. Op deze Kaart is de volgorde der Standplaatzen, Steden en Sterkten langs de heirwegen, met het getal der mijlen, aan getekend; En *Noviomagum* is daar op gebeeld als eene sterk bebouwde Stad, ter zelve plaats en ligging, gelijk *Nijmegen* tegenwoordig gelegen is, daar de wegen van *Neder-Germanien*, als in een middelpunt, te zamen loopen. Zie E. M. ENGELBERTS *aloude staat iv. D. bl 273.*

(108) WERNH. TESCHENMACHERUS in *Annal. Cliviae Part*
i. pag. 34.

ze, daar de landhoeve op *gen Born* over *Calcar* (109) ligt.

CLUVERIUS (110) stelt ook de *Castra Herculis* buiten het eiland der Batavieren, gelijk ze met de andere Voorraadschuuren, Sterkten en Steden buiten het eiland aan den linkerkant des Rhijs door *Amnianus* worden opgenoemd *Castra Herculis*, *Quadriburgum*, *Tricesimae*, *Novesium*, *Bonna*, *Antunnacum et Bingium*. Ingeelijks noemt CANNegiETER (111) deze legerplaats van Hercules als gelegen in *sinistra Rhe-*

(109) Men vindt dit *Burginacium* in het *Itinerarium Antonini*, de *Reiswijzer*, oneigentlich gezegd van *Antonijn*, als zijnde van later tijd. Vergelijk *Hermani Ewichii, Epistola de Castris Veteribus, Burginacium, Harenacium etc pag. 17.* en iets betreffende de gevondenene Oudheden op de *Winseling enz. bl. 13.*

(110) PHIL. CLUVERIUS *Geogr. antiq. lib. II. cap. 36.*

(111) H. CANNegiETER in *Postumo cap. XVII. pag. 173.* Doch daar in de *Theodofsaansche Reistafel* of *Reiskaart van Peutinger* langs den zuidkant van *Patavia* maar eene Rivier wordt geplaatst, met den naam van *Patabus*, zonder dat blijkende, of 'er de *Waal* of de *Maas* door verstaan wordt, kan men uit dezelve niet zekerlijk opmaken, of de *Castra Herculis* en *Burginacium* in het vaste land der Batavieren, dan in het Eiland, hoewel bij *Noviomagum*, moeten gesteld worden.

ni ripa, en voegt er bij. *Suspicio Castra ea Herculis Magufani fuisse, si quidem is επιχώρατος Batavis fuit.*

Deze streek der Holle Doorn met het geheele Rijkswald wierd naderhand, ten tijde van CAREL den Grooten, eene bezitting der Keiseren, en aan het Hof van Nijmegen gehecht. (112)

Van de meeste andere (113) voormaals opgedolvene oudheden zijn de eigentlijke plaatzen (114) der vinding door derzelve Verzamelaars onaangetekend gebleven. In vroegere tijden is zeer veel verstrooid en verlooren gegaan door de onwetendheid, welke in de middeleeuwen

heersch-

(112) W. A. VAN SPAEN Inleiding tot de Historie van Gelderland IV D bl. 55.

(113) Zie *Notitia Supellectilis Antiquariae, Smetianae*, en SMETII *Antiquitates Neomagenses. Raedsign. der Stad Nijmegen* 12, 20 en 21, juli 1660; *Memorie- en Resolutie-Boek van de Provinciale Rekenkamer in Gelderland* 4 Dccember 1669. H. CANNegieter in *Postumo* cap. XII pag. 150. E. M. ENGELBERTS *aloude Staat* IV. D. bl. 308. en *Indiculus Antiquitatum Romanarum et Batavicarum in agro Neomagensum suburbano erutarum*, door wijlen G. C. IN DE BETOUW in 1784 uitgegeeven.

(114) De plaats der vinding kan aan 's Lands oudste geschiedenis dikwils een aanmerkelijk licht bijzetten.

heerschte; en de duisternis, over de geschiedenis van dat tijdvak verspreid, heeft alzoo zeer weinig daar van tot kennis van oudheidminnaars gebragt. In de eerste Christen-eeuwen vermorfelde men alles, 't geen van Heidenschen oorsprong was, uit eenen blinden ijver. Insgelijks hebben in volgende eeuwen (115) goudkoper- en ijzer- smeeden de ontdekte Romeinsche penningen en huisraad versmolten, en de aloude steenen met opschriften zijn door metzelaars in de muuren gebruikt.

Uit dit alles is nogtans zeker, dat, gelijk *Nijmegen*, zedert de oprichting van het Gemeenebest tot het verbreeken toe van het vermaard Verbond, bij den naam van de *Unie van Utrecht* bekend, boven alle Steden van het vereenigd Nederland, den EERSTEN RANG (116) gehad heeft,

H Nij-

(115) SMETIUS in *Oppid. Batav. cap. 14. pag. 27.*

(116) Onder CAREL den Grooten, van den jaare 777 af, en tot FREDRIK den Tweeden toe, is *Nijmegen* geweest een *Villa regia*, of een *Konings-Hof*. Men vergelijke het *Bijvoegzel uit de Annales Francorum*, en door mij geplaatst achter het *Vervolg der Handvesten van Nijmegen*.

Nijmegen ook teffens is de OUDSTE Stad op den grond der Batavieren, en de meest vereerde boven alle door het verblijf van zoo veele aanzienlijke Romeinen, en zoo veele belangrijke gedenkstukken van grijze oudheid.

Daar ik nu aan mijne Stadgenooten afzonderlijk heb medegedeeld de ontdekte oudheden beneden de Stad aan den Roomschen voet, Winsteling en Lennepé-kamer, heb ik het geen mij

be-

Uit dit alles is nogtans zeker, dat, gelijk wij megen, zedert de oprichting van het Gemeenebest tot het verbreken toe van het vermaand Onder FREDRIK den tweeden en HENDRIK den zeyenden tot RUDOLPH den Tweeden, van den jaare 1230 af tot den jaare 1576 toe, genoot zij door gunste der Roomsche Keiseren en Koningen alle voorrechten, welke de voornaamste Rijks-Steden oeffenden, bijzonderlijk het recht van eigene wetten te maaken; — met eigen stempel geld te muntten; — belastingen te mogen invoeren; — ontslag te verleenen van straffende wetten, en rechtelijke besittingsingen; — vrijegeleide te verleenen; — van onbeheerde goederen te aanvaardden; — te wijzen in strafbaare en burgerlijke zaken zonder eenig beroep of herziening; uitgenomen, in het burgerlijke, eenige weinige, van welke beroep

bekend was met betrekking tot het gevonde-
ne binnen de Stad, en boven dezelve, aan oud-
heidminnende Medeburgers niet mogen ont-
houden.

Nijmegen den 13

December

1805.

JOHAN IN DE BETOUW.

roep kwam aan de Rijksstad Aken; *Verbindtenisfen*
ze mogeu aangaan met andere Rijkssteden en Staten;
— *uit het geheele Roomsche Rijk te kunnen ban-*
nen, en andere Heerlijke rechten of *Regalia majora.*

Onder uitdrukkelijk voorbehoud van alle wel-
ke de Stad Nijmegen zich *afzonderlijk* bege-
ven heeft in de Unie, daar de andere Steden van
het Gemeenebest door de toetreding der Staaten van
haare Provincien betrokken wierden in dit voor-
treffelijk Verbond; bedingende de Stad Nijmegen
zelfs op dien tijd hier van *Renversaal*, 't welk aan
haar ook is uitgegeeven binnen Utrecht den 24
Februarii 1579.

Bladz. 5, van boven Regel 7.

staat: maar ook *Batavodurum* geweest zij.

voeg
daarbij:

Namelijk *Βαταβόδουρον*, 't welk *PTOLEMAEUS Geogr. lib. II cap. 9* en *Europae Tabula III* plaatst in het vaste Land der Batavieren, zich hebbende uitgestrekt tuschen Waal en Maas. Dit *Βαταβόδουρον* van Ptolemaeus is allerwaarschijnlijkst geweest de verbrande, en binnen weinige jaaren wederom herbouwde Stad der Batavieren, het *Oppidum Batavorum* van Tacitus; en moet onderscheiden worden van het *Batavodurum* door denzelfden *TACITUS Hist. lib. V cap. 20* geplaatst in het Eiland der Batavieren aan den linkeroever des Rhijns, en door hem een *modicus vicus* genoemd.

Bladz. 38, van onder Regel 8.

Premonstratenster Orde

lees: Premonstratenster Orden.

Eene Orden in het jaar 1120 door *Norbertus* ingesteld, en genoemd naar *pratum praemonstratum*, zijnde de plaats der Abdij *Premontré*, liggende niet ver van Laön in Picardie.

*Extract uit het Mem: en Resol: Boek,
gehouden in de Rekenamer in Gel-
derland:*

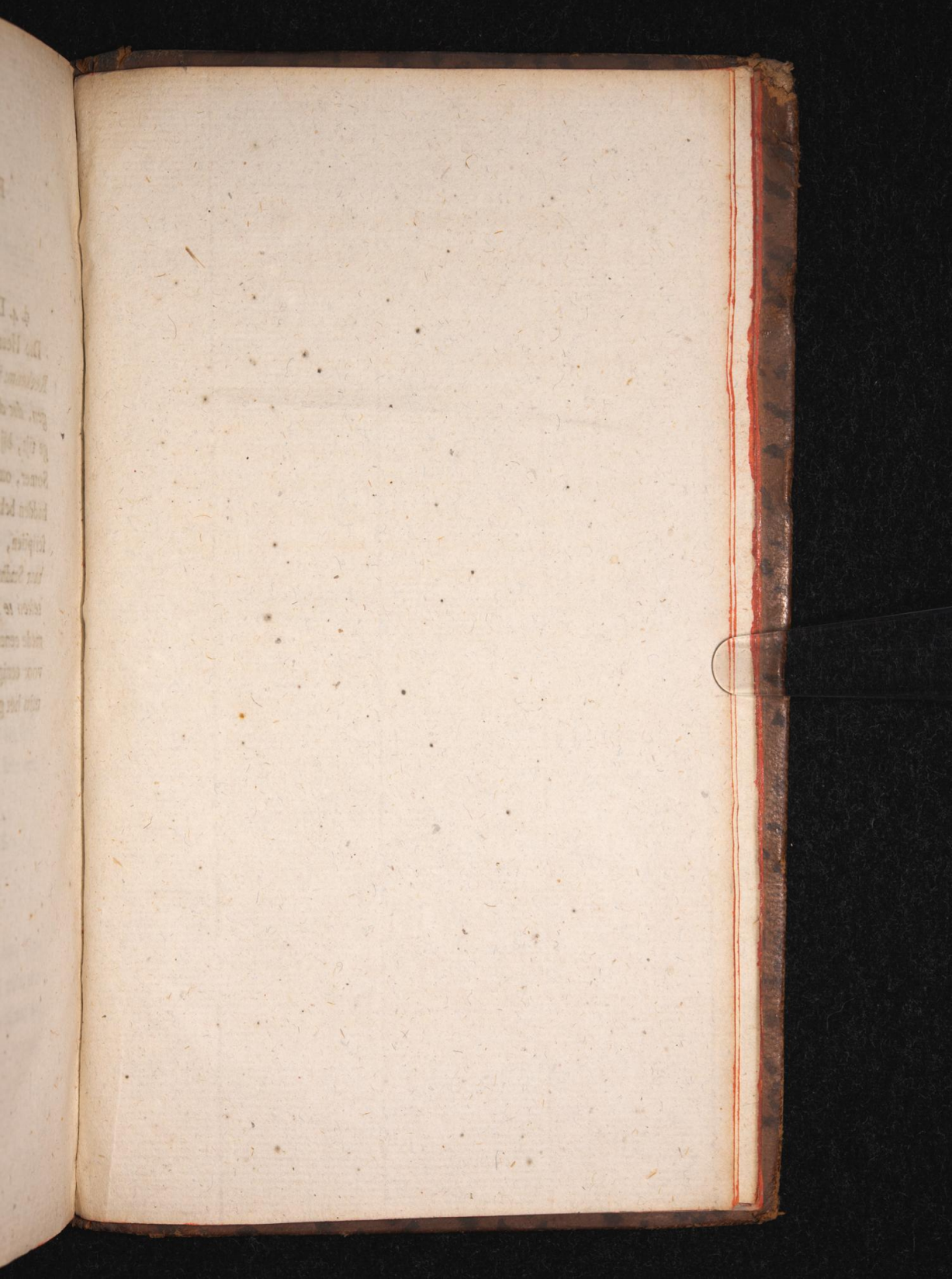
d. 4. Dbr. 1669.

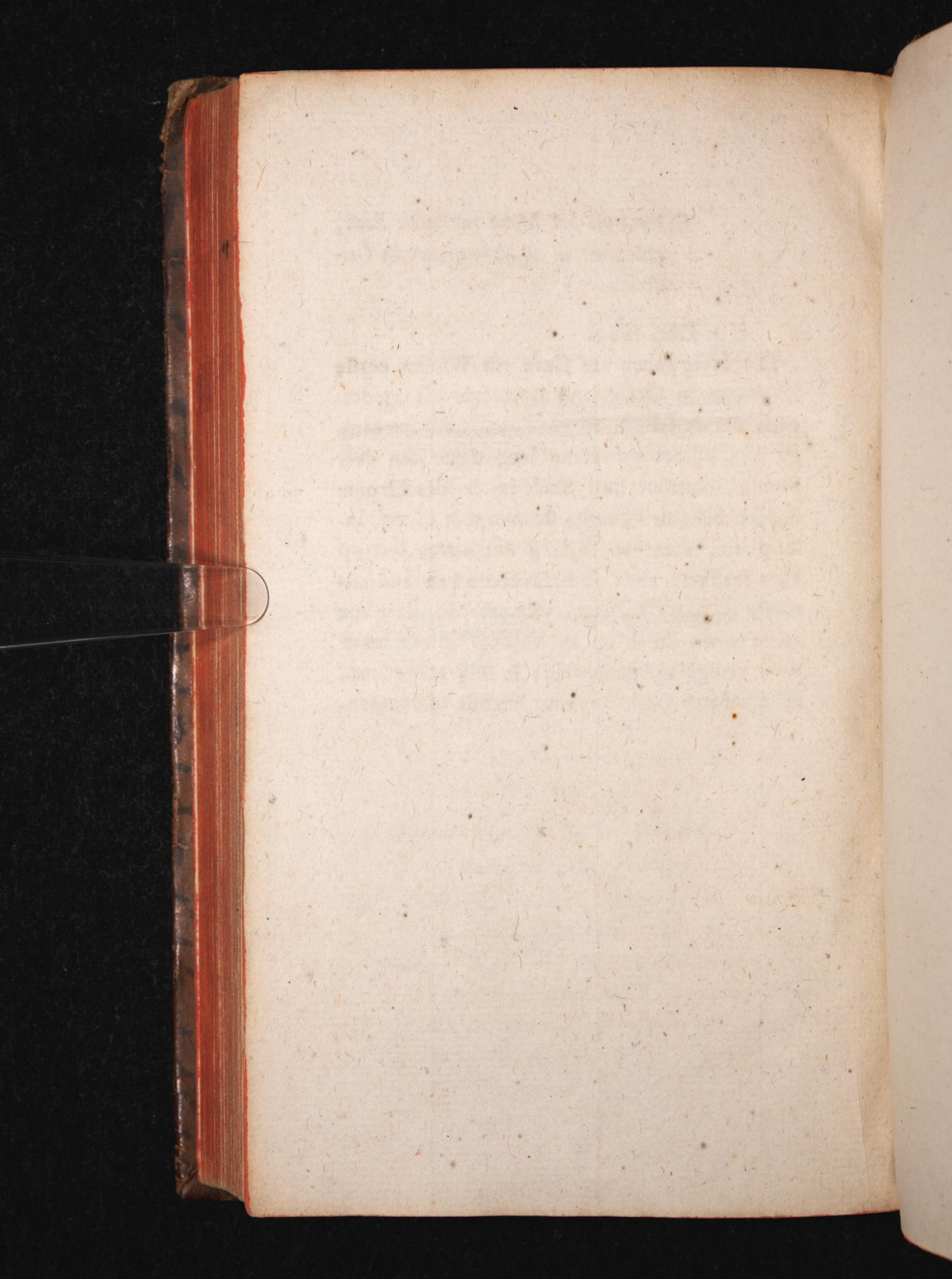
Die Heer Johan van Gent tot Winsen eerste Reekenm: in Gelderland hebbende voorgedragen, dat de Magistraat van Nijmegen voor eenige tijd, bij het gewesene leeg water van dese Somer, omtrént haar Stadt in de Waelstroom hadden bekomen eenige steenen met diverse Inscriptien, daar van SijL. gesint waren iets op haer Stadhuis voor de liefhebbers van antiquiteiten te laten maaken, verzoekende daar toe mede eenen Steen op de Valkhof in een muur voor eenige tijd gemetseld; Is sulx toegestaan, mits het gat daarvan weder latende toemaaken.

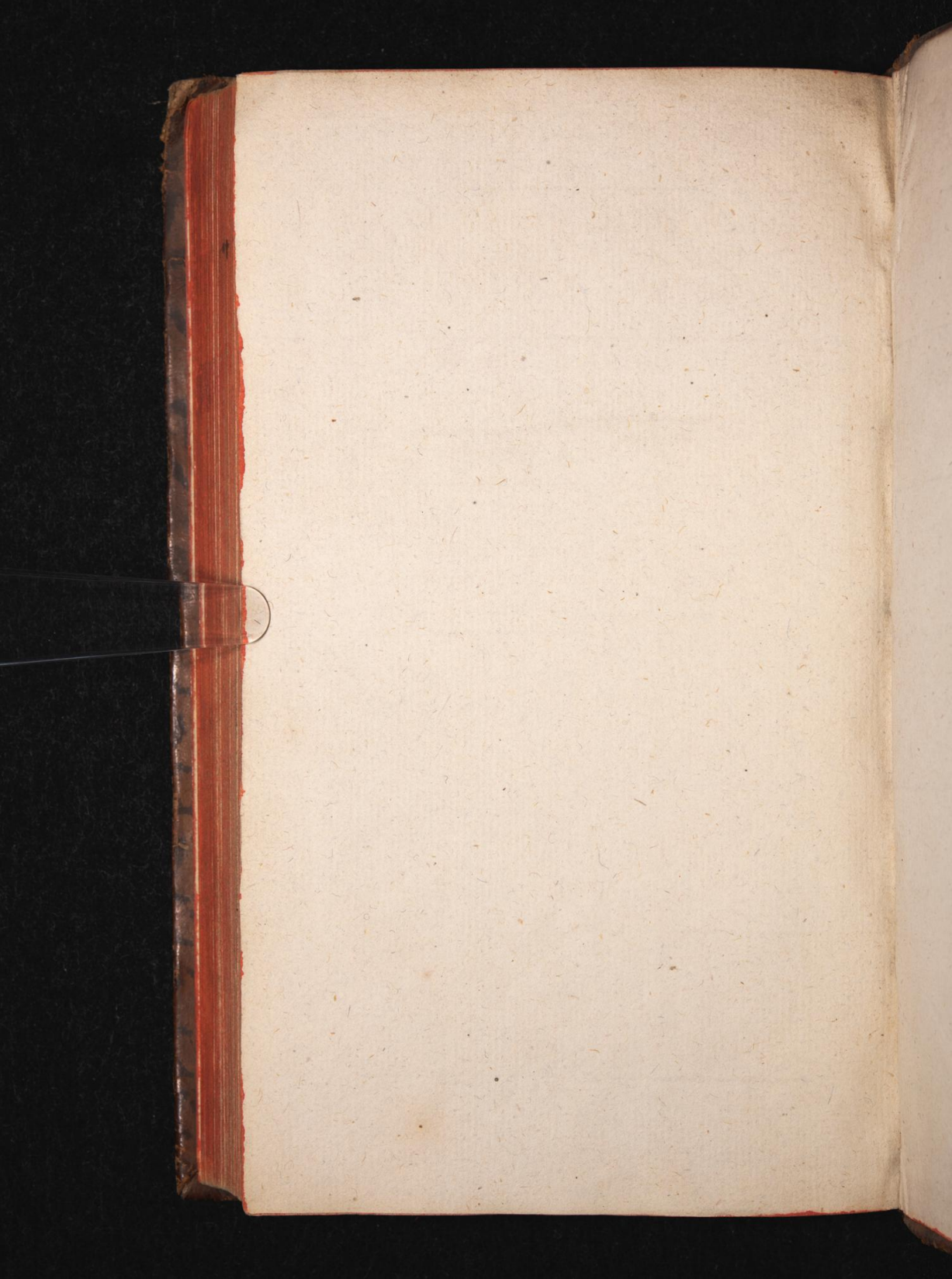
Patrice van het Meent: en Resol: Boek
gehouden in de Rekenkamer in Gel-
derland: 1

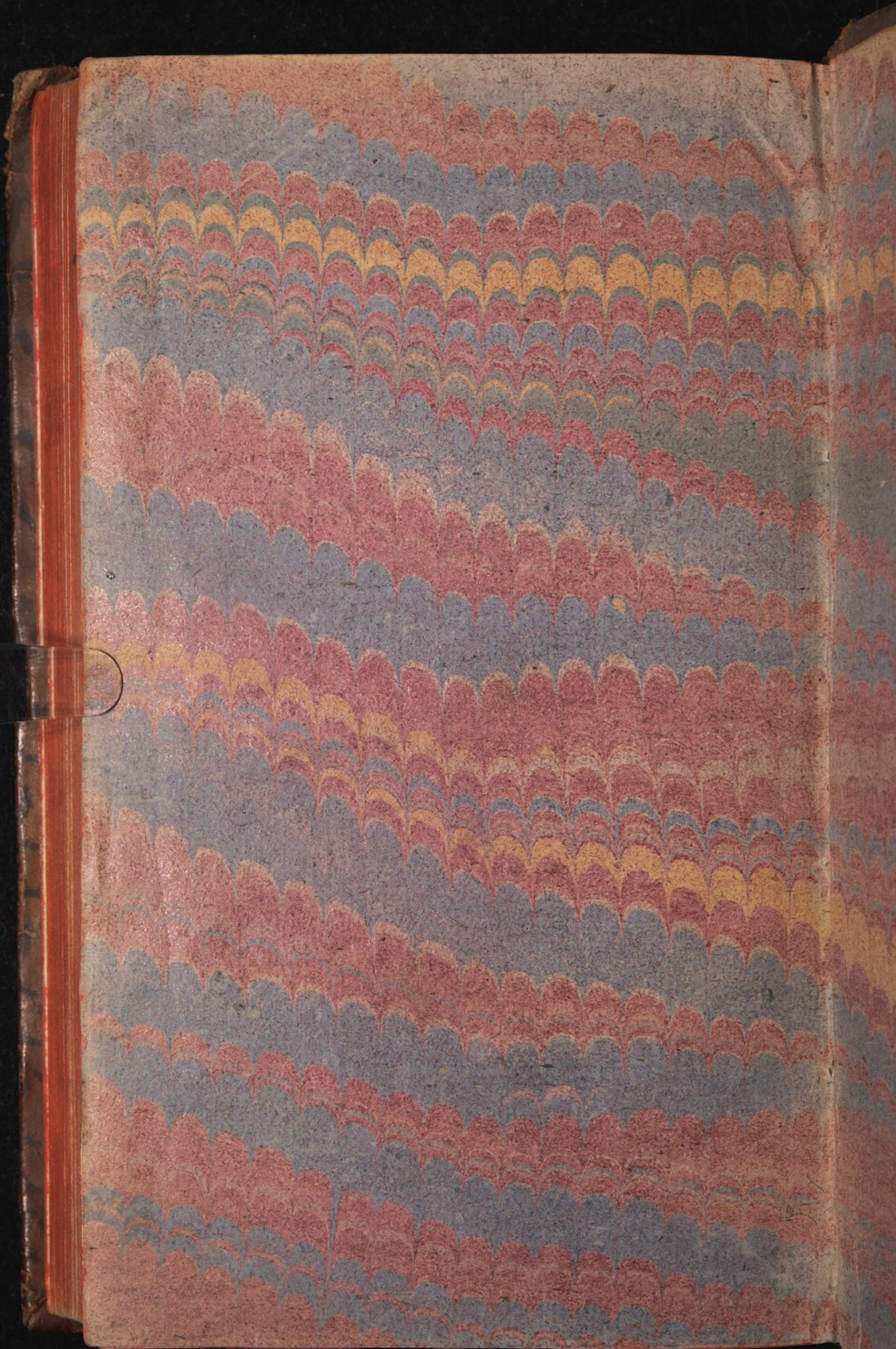
4. 4. Dte 1699.

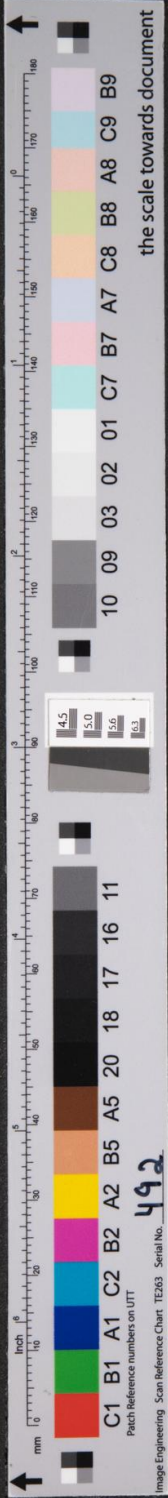
Die Heer Johan van Gent tot Wintgen eerste
Rekenaar in Gelderland hebbende voorgedra-
gen, dat de Magistraat van Nijmegen voor eeni-
ge tijt, bij het gewelone loeg water van dese
Sommer, omtrent haer Stadt in de Waelfroom
hadde bekomen eenige steenen met diverse In-
scriptien, daar van sijl. gesint waren iets op
haer Stadhuys voor de lieffhebbers van antiqui-
teiten te laten maken, verzoekende daar toe
mede eenen steen op de Valkhof in een muur
voor eenige tijt gementeid; Is sulx toegestaan,
mits het gat daer van weder leende toemaken.

the scale towards document

*Mem: en Resol: Boek,
de Rekenkamer in Gel-*

nt tot Winsen eerste
hebbende voorgedra-
Nijmegen voor eeni-
leeg water van dese
dt in de Waelstroom
eenen met diverse In-
gefint waren iets op
hebbers van antiqui-
verzoekende, daar toe
Valkhof in een muur
; Is sulx toegestaan,
er latende toemaaken.

